

משיעורי הרב קוק עין איה- מסכת ברכות

פיסקה קלו- קמג

פיסקה קלו

דרש רב המנונא, מאי דכתיב מי כהחכם ומי יודע פשר דבר, מי כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים, בין חזקיהו לישיהו. חזקי' אמר ליתי ישעי' לגבאי כו' וישעי' אמר ליתי חזקי' גבאי כו'.

כח הנבואה שהשפיע הקב"ה לישראל בזמן הנבואה היה תעודתו למלא את הצרכים הנצחיים של האומה, להנחילה חיי עד רוחניים, גם ללמדה ארחות חיים שבהם תשיג הקיום התמידי, שיהי רוחה חי לעולמים ושתזכה לקיום לאומי בעתיד. וכח המלוכה הי' לאשר את העם בחיים הלאומיים בהוה. כי ישנם דברים והנהגות שמוסיפין בעם אומץ לשעה ונוטלים ממנו כח קיומו לעתיד, ולהיפך דברים רבים שאף שמחלישים אותו לשעה מ"מ מוסיפים הם לעתיד עז וגבורה. והנה הנטי' לאחת הקצוות לעולם קשה היא ומזקת. שאם ישים העם דאגתו רק לקיומו העתידי ולמצבו בהוה לא ישים לב, הלא אז יבוזו זרים יגיעו ויפול בנופלים, עד שגם מעלות רוחו ושאיפתו לקיומו הנצחי יאבדו ממנו. ולעומת זה מה רבה ערך ההשחתה, אם יפת לב העם לשום על דגלו רק חיי שעה וחסנו הזמני, כי אז בעבור דור יסוף כחו ויכשל ויפול. והנה השי"ת השומר ישראל הכין תמיד סבות תדיריות, שישקלו בד בבד כח המקיים הנצחי וכח הקיום הזמני, באופן שלא ימעדו צעדי האומה ותעמוד לדור דורים, "כאשר השמים החדשים והארץ החדשה עומדים לפני כן יעמוד זרעכם ושמכם". ע"כ ישעי' חרד פן בבכרו את כח המלוכה על כח הנבואה, יפול העם ברוחו וישכח דאגתו הנצחית. וחזקי' דאג אם יראה העם שכח המלוכה רפה הוא לעומת כח הנבואה, יסור חזקו המדיני ההוה ממנו ומזה תצאנה תוצאות רעות למצב המוסרי ג"כ, של תורה ויראת ד' ומדות טובות, הנתמכות כולן בעז מלך. והקב"ה הטיל פשרה ביניהם, שעין השגחתו צופיה, שלפי מצבם של ישראל בעת ההיא, הדבר מוכרח שיהיו שני אלה הכוחות שקולים ובאופן מדויק, דהיינו שלפי המראה החיצוני תהי' למלוכה רוממות על הנבואה למען חזק המשרה והעז הלאומי, אבל להחודר בפנים הדבר יראה שהמלך נכנע בהנהגתו הזמנית לבטלה מפני הטובה הנצחית הנבואית. זוהי הפשרה של הקב"ה, הביא יסורים על חזקי' וא"ל לישיעי' לך ובקר את החולה. הרי בגלוי, היתה המלוכה רוממה, שהרי ישעי' הנביא עכ"פ הלך אל חזקי' המלך, אבל בתוכם של דברים, מי סבל מכאוב ונדחה, המלך. להורות שלפעמים חובה להכניע ההשקפה הזמנית מחסן הלאומי בהתנגדה לתעודה נצחית 66. והדבר מקביל מאד אל הצורך להנהגה, כי מצד החיצוני של האדם ותאותיו החושיות צריך הוא למשרה עזה נאדרת בכח, והיא המלוכה אשר לה זרע עם גבורה. אבל מצד הפנימי של האדם, מצד שכלו הישר ושאיפתו לכל טוב וקדושה, צריך להתנהג ע"י ממשלה של מקל נועם, המורה רק את הדרך הטובה, ומאהבה ילך בה לכשיתגבר עליו יצרו הטוב. וכפי הרמב"ם בה' מלכים שיש יתרון למלך על נביא בהנהגה חיצונית, אבל בשבתו בביתו אמרו עליו על יהושפט מלך יהודה כשהי, רואה ת"ח הי' עומד מכסאו, ואומר לו רבי רבי, מרי מרי

פיסקה קלז

ויבא אליו ישעי' וגו' משום דלא עסקת בפרי' ורבי'. א"ל משום דחזאי לי ברוה"ק דנפקי מנאי בנין דלא מעלי, א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך כו'.

חזקי' כמלך שלפניו דאגת ההוה, חרד מאד למצב ההוה של העם. כאשר ברוח אלקים שעליו ראה כי אם יוליד בנים יהיו משחיתים, הלא יוכלו להשחית מאד לעם בשבתם על כסא המלוכה. אמנם ישעי', אמר בהדי כבשי דרחמנא למה לך. כי הנבואה משקפת על המצב הנצחי של העם, שימי דור אחד כאין נחשבו. הלא בהפסק המלוכה ונפול הכסא מהמשפחה המולכת, תוכל לבא נפילה נצחית קימת. והמכשול של מלך אחד רשע שיצא מזרע אשר בחר ד', זה יעבור, כי לסוף יכון הכסא בצדק ומשרים. ע"כ אין לך לסמוך להפסיק שלשלת הנצחית, בשביל ההשקפה הזמנית אף שבאה מרוה"ק

פיסקה קלח

אמר לי' הב לי ברתך. אפשר דגרמה זכותא דידי ודידך דנפקי מנאי בני דמעלי. א"ל כבר נגזרה עליך גזירה. א"ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא, אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים.

הגזירה עיקר הנחתה היא לפי ערך שלשלת הנצחיות שהסיבות מתיחסות למסוביהם לפי מהלך המציאות. אבל יד השי"ת אוחות גם במהלך ההוה, להקבילו לטובה מקשרי הסיבות הקודמות ולאגדן עמהם אח"כ, וזו היא מעלת התפילה שנקראת חיי שעה. ע"כ כשאמר לו בתור נביא, ע"ד הגזירה הנמשכת מכח הנבואה, שיש במציאות הנהגה מקבלת לה נצחית. אמר לו כלה נבואתך וצא. אמת היא הנבואה לפי ערך הנצחית לבדה, אבל יש ג"כ חיי שעה, שעליה אמר דוד "בידך עתתי", ותכונתה להועיל היא התפילה, המרוממת את האדם במצבו ההוה ומעברת ג"כ הגזירה הנמשכת מפאת הנצחיות.

פיסקה קלט

לסוף יהב לי' ברתני נפק מני' מנשה ורבשקה. יומא חדא ארכבינהו אכתפי' לאמטויינהו לבי מדרשא, אמר חד מנייהו חזי רישא דאבא למטוי בי' גלדאני, וח"א חזי רישא דאבא לקרובי עלי קרבנא לע"ז, חבטינהו בארעא, מנשה חיה ורבשקה מת, וקרי עלי' "וכלי כליו רעים". כו'.

בהיותו דואג על התכונות הפנימיות שלו, שבבאם אל בניו יהפכו להרע, כאשר הכיר ברוה"ק. והנה הרשעה תוכל להיות, או בהפלגה לדרוש רק דאגת ההוה לבדה באופן שפל ומגונה, או לבקש הקיום וההעמדה הרוחנית הנצחית לאומה באופן רע ונלוז. ע"כ אמר, אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך דנפקי בני דמעלי, שאולי מוכן לפעול בצאתו לפועל 67 להרע, הוא רק הכח הנפשי הדואג בהוה. אבל בהתקבץ עמדו ג"כ הכח הרואג לנצחיות, יוטב ענינו, עד שיהי' אפשר שיהיו להבנים בקיבוצם תכונות טובות ראויות למלוכה בצדק. אמנם פעלו שני הכוחות על הבנים. נפיק מני' מנשה ורבשקה. בהיות הבנים בעלי תכונות רעות כ"א לפי ענינו המיוחד לו, השתדל הרבה להכשירם ללמדם תורה ומוסר ודרך תבונות בכל עז. כדחז"ל במ"אנ "וכי חזקי' לכל העולם כולו למד תורה ולמנשה בנו לא למד", וזה יובן בארכבינהו אכתפי' לבי מדרשא. אבל תכונותיהם הרעות התגברו למעלה מכל תועלת של לימוד והדרכה. אבל נפלגו. חד אמר (לפי הנראה הוא רבשקה) חזי רישא דאבא למיטוי בי' גלדנא, כלומר כשרונו של אביו שמשים להנהיג את העם בדרך תבונות, להשכילם בתורה ובמדות טובות, לא הי' כ"ז נחשב למאומה בעיני הבן ממר הלזה. והוא אמר שראוי להנהיג המלוכה רק להשיג תאות החושים הזמניים באופן היותר פחות ונבזה בעיני כל בעל נפש. מובן הדבר שבעצמו פנה לו נתיב לפרוק מעליו עול מוסר יראת ד' ודרך ארץ, ופנה אל השוללות וכל תאוה נמבזה. וחד אמר חזי רישא דאבא לקרובי עלי' קרבנא לע"ז. הוא הכיר שצריך ג"כ תעודה מוסרית לעם, אבל לא זאת התעודה שחזקי' עמל עלי', שהיא תורת ד' המנשאת את האדם למעלה ראש, כ"א להתמכר לרוחניות של ע"ז שהיא אינה דורשת מן האדם מעלות רוח רבה, והולכת יחד עם כל התאות כולם. חבטינהו אארעא, בהיותו רואה שהדרכתו להם הוא ללא תועלת, ובהוסיפם דעת יוסיפו רעה והשחתה, הניחם על טבעם להתנהג כבחירתם. מנשה חיי' שעכ"פ היה בו איזה רעיון מוסרי אע"פ שהושחת, מ"מ כיון שיש איזה מאור שכלי, הוא ראוי להתקיים, מפני שהרי הוא לא ישחית עכ"פ את הגוף בתאותיו המשולחות, כי הכיר שעכ"פ למען התמדת הגוף דרוש הנהגה רוחנית במקצת עכ"פ. ועוד כיון שעכ"פ יש לו איזה מטרה ומקום למחשבה שכלית, יבא יום ויבשיל שכלו ויכיר כי אבד דרך וישוב, כאשר כן הי' אצל מנשה. אבל רבשקה, שהיתה תכונתו גשמית כולה, בלא שום צירוף מוסרי, מת. כי נחלשו כוחותיו הגופניים ונהרסו משיטופו בתאותיו הרעות מאין מעצור. והיתה ברבשקה התגברות כח ההוה בדרך רעה בולטת. והתגברות כח הנצחיות פעלה על מנשה, להיות עכ"פ מצרף רגש ורעיון שכלי להוללותיו. ודין גרמא לו, שעכ"פ התקיים במלכות, ויצא ממנו חוטר וזרע מושל, וגם בעצמו שב אל ד'. והיתה עצת ד' למזג כח הנבואה עם כח המלוכה, וזוהי חכמתו של הקב"ה, שבצדק נתפלא ונאמר "מי כהחכם ומי יודע פשר דברי". ועל רבשקה קרא בצדק, "וכלי כליו רעים". הכלי לא יכיר כ"א עצמו, וכן השטוף בתאות החושים אינו מכיר כ"א עצמו, כי אין בחושים כ"א ההרגשה, וההרגשה לא תעבור לזולתו, אבל מי שיש בו איזה שכליות, בשכל מכיר הוא ג"כ את זולתו, וא"א להיות כילי גמור. אבל הכלי כליו רעים, כי א"א שיתקיים ג"כ לעצמו, והקיום הנצחי בא מהשכל שמכיר את זולתו ג"כ, ככלל הרמב"ם במו"נכי אין בחוש כלל ואין בשכל פרטי, ע"כ ירגיש ג"כ בזולתו ויתחבר עמו ויועילהו, ומזה תוצאות אל הקיום הנצחי, "וצדקה תציל ממות", "ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום" ויתקיים לנצח. והנה בלטה תכונת המלוכה לרע ברבשקה, ולא הי' לו קיום. ותכונת הנבואה עכ"פ בדאגתה [להתקיומות] אף בטעות, שזהו שורש יצרא דע"ז, במנשה. ומזה נצמחה ישועה ואחרית ותקוה, כד' הכוזרישמסתתר הלב לפעמים בקליפה, אבל אח"כ יהי' יוצא מן הכח

אל הפועל. כעין האבות שנצרפו הרבה עד שיצאו הם מהוריהם הטועים, צרופים ומלובנים, ראויים לאור ד' והשגחתו, לתורת אמת לקרא בשם ד'

פיסקה קמ

אפי' בעל החלומות אומר לאדם למחר הוא מת, אל ימנע עצמו מן הרחמים.

החלום הרע הוא מהרס כוחות הנפש מרוב בהלה. ומתוך הפחד ושעמום הרעיון, הדבר הרע מוכן חלילה לבא, וצריך לקדם להסיר ההכנה 68. והיי מקום לטעות כי תפילה על ביטול החלום תחזק יותר הרושם של החלום בנפש, אמר שאין הרבר כן, כי התפילה ממנה ימשך הבטחון והעז בד', ית', עד שבכחה תחזק את הנפש ותסיר ג"כ רע הגזירה מצד תכונתה וסגולתה ברצון השי"ת. ואין לדאוג כלל על הגדלת הרושם בנפש, כי "יראת ד' תוסיף ימים ולא יוסיף עצב עמה". גם אין לומר שענין חלום הוא דבר חלוש, ויש בו דברים בטלים שאין ראוי עבוי זה להתפלל. ע"ז ביאר שאין הדבר כן, שהכל מוכן לעשות רצון השי"ת להשלים את האדם. גם רעיוני רוח והבלים שאין בהם ממש, מ"מ כיון שמכניסים באדם יראה בלב, ומתוך זה בא ליראת שמים יען רך לבבו, א"כ הכל מוכן בהשגחה להרבות יראת ד' בעולם. ע"כ ראוי להשתמש בזה לפי טבע האנושי ויתפלל. והתפילה הלא היא מוסיפה שלמות ויראת ד', א"כ גם מההבלים יצא חפץ ד' להשלמת האדם.

פיסקה קמא

ויסב חזקי' את פניו אל הקיר ויתפלל. מאי קיר ארשב"ל מקירות לבו.

יש תפילה שבאה ברגש שכלי, שהשכל משקיף על ערך הנחיצות להתפלל ומכיר גדולת ערך התפילה. והנה השכל מיוחס לרוח הלב השורה בחלל הלב. אבל כשמגביר ברחמים עד שגם כוחות הגופניים מתפעלים מרגשי התפילה, ונמצא שהתפילה פועלת על הגוף לא על הנפש לבדה, נקרא שמתפלל מקירות הלב. כלומר לא מהרוח לבדו שהוא בחלל הלב, כ"א גם בהתפעלות בשרי, כמו שכתוב "לבי ובשרי ירננו אל אל חי."

פיסקה קמב

רבי לוי אמר על עסקי הקיר. אמר לפניו, רבש"ע, ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה החייתה את בנה, אבי אבא שחיפה את ההיכל כולו בכסף וזהב, על אחת כמה וכמה.

שפע החיים להמשך בגוף, ראוי הוא למי שהשלים לעשות מקום גשמי להועיל למטרת החיים. ע"כ השונמית שעשתה עליית קיר, מקום מושב לאיש אלקים קדוש אלישע, שהשלם הגמור הוא מטרת החיים כולם, כמ"ש "כי זה כל האדם", "ראוי להיות השכר הנמשך מזה המשכת החיים עצמם. א"כ מקום המקדש, שהוא יסוד מטרת החיים לכל האנושיות כולה, כאמור "כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים", ודאי ראוי שבזכותו ימשך שפע החיים לזרעו גם בשעה שאין הסיודור הכללי מסכים. כי המטרה והתכלית הוא למעלה מכל סיודור ומערכה, שכל הסיבות אינם כ"א האמצעיים אל תכלית החיים. אבל מי שזכה למטרת החיים עצמן הוא למעלה מכל סיודור טבעי, וראוי הוא לניסים עליונים, ומהם להמשיך שפע החיים למעלה מסדרו. ויותר יש לדעת, שהאמונות התוריות באמתתן הם ממשיכים עמהם שלמות מוסרי נשגב לכל המין האנושי. והנה אמונת תחיית המתים, לבד אמתתה היא עמוד המוסרי של השלמת האדם בעולם. והנה אין אנו מדברים לעומת הכופרים בכל תחי', הרשעים המוחלטים שגם בתחיית הנפש והשארתה הנשגבה לא ירוממו, שהם הם המהרסים את כל אושר האדם, וכל חלקת המוסר יכאיבו בנכליהם, כי ינתן יד לכל פושע ועול לפלס חמם ידיו ולאמר "אכל ושתה כי מחר נמות", אלא שגם עם אמונת השארת הנפש לא יוכל עוד המין האנושי להתרומם אל רוממות מעלתו המוסרית, רק עם אמונת תחיית המתים הגופנית. כי האדם להיותו במעלת שלמותו האמיתית, צריך שיהי שלם בנפשו גם שלם בגופו. ותכלית השלמות הוא, שתהי נפשו רוממה תמיד לשאוף אל תכלית השלמות, שבזה יגיע לשלמותו ויזכה ג"כ את זולתו. אמנם לזכות לתכלית השלמות הנפשי בכלל האנושית, צריך ג"כ הרחבה של שלמות גופני חמרי במעלה עליונה. והנה לפי 69 טבע האדם יוכל אחת משתי אלה להיות, או שישים דעתו רק על ההוה ולא יחשוב ע"ד הנצחיות, הנה מזה תצא רפיון כח מוסרי בודאי כי יהי לבבו פונה רק אל צרכי השעה, ומזה יבא לעשות עיקר רק את הנעימות המורגשת בחוש. ואם ישים לבבו אל התעודה הנצחית, אז הלא הציור שגופו וכל רגשותיו והמית החיים שבו והדרם יחד לעפר ישכבו, תשפל רוחו, אף שיחזק אותה ע"י הציור האמיתי של החיים השכליים. אבל הציור המופשט לא

יוכל לתן תנחומים לחגור מתנו בעז וגבורה, ובהכרח ישפלו כוחותיו. אבל עם אמונת תחיית המתים, בהיות האדם השלם יודע שלסוף כל סוף החיים הגופניים יתעלו ויהיה להם אחרית ותקוה, שהם ילכו שלובי יד עם החיים הנפשיים באין ביניהם הפך והתנגדות, אז תרומם רוחו בכל עת לעסוק בכל מיני השלמות, בין הגופניים בין הנפשיים, רק יזככם להיותם פונים אל תכלית הטוב והנשגב. ע"כ ההתעסקות החמרית של בנינים, שהם היסוד להשלמות הגופני, שאי-תמידיות-הגוף תתנגד להח במושכל, הם נובעים מהשלמות של אמונת תחית המתים, ע"כ ראוי שהמעשה ההוא יעזור לתחיית המתים הפרטית. ע"כ בנין הקיר, לצורך שלמות נשגב של מקום מנוחה להנביא, לעסוק בשלמותו העליונה, ישובו של עולם הזה הבא לתכלית מעולה, בהיותו מתרחב ומתפשט לא יהיה נשלם כ"א עם אמונת התחייה, ע"כ גם התחלתו והחלק הקטן ממנו יש לו יחש לתחיה"מ. וק"ו הדברים, הרחבה נפלאה כבנין ביהמ"ק, שבו צריך שתתאחד בעוסק בו הרחבת הדעת וחזק הנפש ותעודה הנפשית הנצחית. ועם זה לא יעיבהו יגון הפסד הגוף שמביא ציורים שפלים, המחלישים את הכשרון להרחבה החמרית. וכיון שהשלמות הזאת נובעת מיסוד תחיית המתים, ראוייה היא להשפיע חיים למי שחשוב כמת מצד הגזירה הכללית, למען הי' חי חיים גופניים המשלימים את החיים הנפשיים באין שום התנגדות. ע"כ כפל הדברים בשירתו, חזקי' חי חי הוא יודוך", והאריך לספר "כי לא ישברו יורדי בור אל אמיתך". א" כ מאין יבא השכר אל אמתתו ית' לבני תמותה, כ"א מידיעתם את השלמות העתיד לבא לסוף בתחית המתים, ע"כ לעולם הם נקראים חיים

פיסקה קמג

מאי והטוב בעיניך עשיתי. אר"י אמר רב שסמך גאולה לתפילה, ר"ל אמר שגז ספר רפואות.

דרכי הבטחון הם השלמות האנושי, אמנם הם נחלקים, הבטחון הפשוט אם השעה צריכה לכך שיעשה נס, או מצד האדם המעלה שראוי לכך, אבל הבטחון התמידי הוא להיות בוטח בדי שיעזרהו בהשתדלותו. והנה אצל עניני הכלל מצינו סתירות, לפעמים ההשתדלות משובחת ומחוייבת ולפעמים תחשב חסרון. למשל מצינו במלחמת העיי היתה כולה מלאה השתדלות ע"פ ד' ולעומת זה במלחמת גדעון נאמר לו "עוד העם רב למען לא יתפאר עלי ישראל לאמר ירי הושיעה ליי", והוצרך למעט בהשתדלות טבעית. והדברים ניכרים שתלוי במצב המוסרי של העם, שתכלית כל סיבוב ההנהגה כולה היא להביא את אור דעת ד' במילואה לעולם, למען ימשך מזה כל הטובות הזמניות והנצחיות הנמשכות מידיעת ד' לאמתתה. והנה כשהאדם או העם בכללו עומד במצב מוסרי גבוה, אז הלא מהנהגה הטבעית שהולכת אחוזה עם סדרי החיים האנושיים, יכיר ביותר יד ד', כדברי הר"ן בדרשותיו ע"פ "ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ד' אלקיך כי הוא הנותן לך כח כו", שבהתבונן האדם כי החיים הטבעיים וכל מסיבותיהם, הכל ערוכים מאת ד' ית' לתכלית הנשגב של השלמות האנושית, הנה יותר יכיר את קונו כשמספיק לו צרכיו בדברים טבעיים, שצריך ע"ז השתדלות רבה מצדו בחכמה ובדעת ובכח גופני ונפשי. והנה יד ד' אתו על כל פרט מפרטי תנועותיו וימינו תסעדהו, הלא יתקרב יותר בזה אל ציור השלמות, מאלו יעשה לו נס בפעם אחת להמצא לו מחסורו. ע"כ אמר "ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי". ובציורך 70 בהבנה אמתית כמה כח וכמה עוצם יד צריך עד כדי לבא לידי חיל זה, ולכל תנועה קלה עזרת ד' דרושה, אז ע"ז ימשך מה שאמר "וזכרת את ד' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל". אמנם בנפול העם ממעלתו ונשקע בהבלי החומר ואל פועל ד' לא יביט, אז בהרבותו השתדלות לא יכיר כלל יד ד' ויאמר כי ידי הושיעה לי, ולא יבא בהנהגה טבעית אל שלמותו. ע"כ היו הניסים מחוייבים ומוכרחים בתחילת הכרת דעת ד' בישראל "כי נער ישראל ואוהבהו", אהבת הנער והילד הוא הנהגה כזאת שלגדול אינה בכלל הנהגת האהבה. למשל אהבת הנער תהי כשיתן אביו מחסורו משלו, ושל הילד הקטן תהי כשיתן ג"כ לתוך פיו, ושל הגדול תהי האהבה כשימציא לו מעמד שיוכל להנות מיגיע כפו וחריצותו. ע"כ משובח מאד הם הניסים בזמן ילדות האומה, והביאו את התכלית של דעת ד' וקרבתו, מה שלא היתה ההנהגה הטבעית יכולה להביא בשום אופן. אבל בהיות העם נעלה בהכרתו, אז טוב מאד שיתרגל בהנהגה שתביא אותו להחליף כח ולעסוק בשלמות וחריצות, בהרמת קרנו בכל הפרטים החמרים והמוסריים, מפני שיוכל כבר לשאוב דעת את ד' ממקור הטבע התמידי, "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו". ע"כ במלחמת העי, שכבר היו ישראל מלומדים בניסים, ודעת ד' היתה קרובה ללבבם, היה דבר טוב ושלמות במה שעסקו הם עצמם בהצלחתם. כי בודאי שלמות גדול הוא לאדם בהיותו עוסק לבדו בהצלחתו, כדברי הג"ר סעדי ז"ל שאם הי' שלמות להשיג שלמות בלא השתדלות היתה הנהגת השי"ת לנו ג"כ שלמות הנפש בלא השתדלות של תורה ומע"ט. אמנם בימי גדעון שירד העם פלאים במצבו הרוחני ושכח אל מושיעו, לא היתה ההנהגה הטבעית לישועתו מביאה אל המטרה, ע"כ הי

צריך למעט בהשתדלות טבעית, וכביאור הפסוק "למען לא יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה ליי". ומעתה נבין שלפי מצב המוסרי של ישראל אחר ימי אחז, שהיתה רבה העבודה ע"י השתדלותו הרעה לשכח את העם את שם ד' ית' ואת תורתו, מצא שאפי' ההשתדלות הלאומי שהיא משובחת בכל עת, הזמן גרמא להנהיג שיהי' כל הבטחון על השי"ת כי לא יטוש את עמו, למען ישוב העם להרגיש יד ד' אשר עליהם, ע"כ במפלתן של סנחריב אמראני אין בי כח לא לרדוף ולא להרוג אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה. ומניעת הכח היתה מניעה של כח מוסרי שבכלל ישראל בעת ההיא, שלא ישיג תכליתו כ"א ע"י נס גלוי של מניעת כל השתדלות. והנה גאולתן של ישראל בכל דור בעת צרתם, וכן הגאולה העתידה, אפשר היא שתהי' התחלתה בניסים ונפלאות, כימי צאתך מארץ מצרים, או שתהי' ההתחלה טבעית כדחז"ל בכמה מקומות, שתהי' הצלחתן של ישראל קמעא קמעא. ולפי דברינו הדבר תלוי במצבן של ישראל הרוחני, כי בהיותנו דבקים ביראת ד' בשמירת המצות ותלמוד תורה, שמזה יתיישרו המדות ונועם האמונה ודעת ד' ימלא את הלב, אז הוא שלמות גדולה תחשב אם נהי' אנחנו העוסקים במצוה זו של הרמת קרן ישראל. ובודאי תפארת גדולה והדר לאומי הוא לנו בהיותנו אנחנו העוסקים בבנין בית ישראל, מצד שלמותינו הלאומי שנמשך מזה ושלמות העולם כולו. אמנם אם מצב ישראל הוא בשפל, בהיותם רחוקים מתורה ומדעת ד', אין התכלית נמצא ע"י גאולה טבעית כלל, וצריך הטוב המעותד לבא בהתחלתו ג"כ ע"י גאולה ניסית. ודברים טבעיים לא יצליחו במצב כזה, פן יגרמו הריסה יתירה במצב המוסרי שהוא התכלית. והנה סמיכת גאולה לתפילה תלמדינו כי גאולתנו תבא רק מיד ד', ועלינו לדעת זאת מפני שידיעת ד' הנשגבה הבאה מן הגאולה היא הנקודה התכליתית שלה, ע"כ עלינו לדעת שהגאולה סמוכה מן התפילה והפקת רצון מדי'. אמנם בהיותנו במעלה רמה בעבודה ושלמות, הגאולה סמוכה בדעתנו לתפילה, כמו שהיא באמת גם בהיותה בדרכי הטבע והשתדלותנו. אבל בהשפל מצבינו בעונינו וריחוקינו מהשלמות של דעת ד', אז אין הגאולה סמוכה לפי ערכינו לתפילה רק בהיותה בדרך נס. ע"כ חזקי' השתדל לעשות הטוב בעיני ד', דהיינו מה שמפיק אל התכלית המוסרי, אע"פ שלפי המובן האנושי אינו טוב, דהיינו שסמך גאולה לתפילה, ובזמנו היתה הסמיכות הזאת מחייבת למעט ההשתדלות הטבעי לגמרי, עד שעלתה בידו המררגה העליונה של הבטחון. ורבי לוי מוסיף שלא זה שהתאמץ עבור הטוב המוסרי לפי הזמן בדברים הלאומיים, כ"א גם במצב 71 החיים הפרטיים השתדל להשלים את החסרון העקרי של ההתרחקות מדעת את ד' באופן כזה שאינו ראוי להנהגה תמידית, והוא במה שגנו ספר רפואות, והוא כדי שיבקשו רחמים כדברי רש"י, אף שהרבה הרמב"ם י להשיב ע"י, כי השתדלות הרפואה אינה מעוט בטחון, כ"א תוספת בטחון והכרה למי שהכין בחכמתו וחסדו את השכל לחקור ואת היסודות הרפואיים להשתמש בהם. אבל בראותו ששם שמים נשתכח ע"י מעלו של אחז, מצא כי יותר ירויח העם בהטבתו המוסרית ע"י שיתרגל לבקש הצרכים הנוגעים עד הלב, שהיא רפואת חולי מאת ד' ע"י תפילה, ממה שיפסיד מחסרון החיפוש בדרכי הרפואה בטבעיים. ע"כ זהו הטוב בעיני ד', ומקבלת מאד לבקשתו להתרפא בדרך נס למעלה מן הטבע, למען יהי' הוא לאות לישראל לשוב לבקש את ד', עד שיתרומם שכלם לדעת את ד' ג"כ בדרכי הטבע שהיא כולה פועל ד' ומעשה ידיו. והנה אם נהי' זכאים, לפ"ז תוכל להיות מצדינו הגאולה טבעית ובאה ע"י השתדלותנו, והניסים יבאו עכ"פ להשלמת האנושיות הרחוקה בכללה מדעת ד', טרם תגלה לה הניסיות. או גם להשלים אותנו במעלה יותר גבוהה ונכבדה.